

HODNOTENIE CIEĽOVEJ KVALITY KRAJINY Z POHĽADU JEJ OBYVATEĽOV NA PRÍKLADE OKRESU SKALICA

Alica ŠEDIVÁ

Ústav krajinnej ekológie SAV, ÚKE SAV, pobočka Nitra, Akademická 2, 949 10 Nitra
e-mail: alica.sediva@savba.sk

Abstract: *Realization of research modul "Evaluation of the Landscape Quality Objective" introduces complex attempt of mapping opinions and attitudes of citizens (county Skalica) towards environment and engagement of the wide public into the deciding process itself. Quantity questionnaire handed is focused on evaluation of a relationship of the respondents towards environment they live in and co-create. The questionnaire was filled by 143 participants from county Skalica. Complete questionnaire consists of two main parts - first (quest. 1-6) offers factual files of respondents, second (quest. 7-16) focuses on finding of personal relationship of respondents towards environment in county Skalica. results will be compared to results of interview with key-stakeholders of the area and will serve as a foundation for creation of a document containing proposal of landscape-optimal use of environment.*

Key words: *sociological research (questionary), evaluation of the landscape quality objective, European Landscape Convention*

Úvod

V súčasnej dobe sme svedkami mnohých zmien politického, kultúrneho či sociálneho diania. Či už sú to zmeny kladné alebo záporné. Tieto obmeny sa odzrkadľujú na životoch každého z nás. Počas posledného obdobia intenzívny rozvoj sociálno-ekonomických aktivít, sprevádzaný neracionálnym využívaním zdrojov, ako aj neúnosné zaťažovanie krajiny a jej zložiek, vyvolali jej výrazné zmeny a značne ovplyvnili samoregulačné schopnosti krajiny. Navonok sa nám však krajina, jej „zdravotný stav“ a charakteristický vzhľad javí ako stály a trvalý. Možno preto je skutočnosťou, na ktorú sa zabúda. Nie je obvyklou témou, možno iba pre turistov, pre ktorých predstavuje miesto oddychu a prináša príjemný pocit z vnímania prírodných krás. Aby sme si však tieto krásy zachovali, musíme sa o krajinu starať, zaujímať a dostať do povedomia širokej verejnosti jej hodnoty. Problémy akéhosi odosobnenia, straty vzťahu ku krajine sa nedotýkajú len slovenskej krajiny a jej obyvateľov, ale i celej Európy a sveta. Práve tieto skutočnosti boli podnetom pre vytvorenie dokumentu, ktorý núti vážne sa zamyslieť nad krajinou, vytvoriť väčšiu jednotu zásad a ideálov celej Európy. Týmto spomínaným dokumentom je Európsky dohovor o krajine (EDoK, *European Landscape Convention*), v ktorom je zakotvená potreba zveriť ľuďom aktívnu úlohu pri rozhodovaní o krajine, konkrétne „zabezpečiť participáciu verejnosti pri definovaní cieľovej kvality krajiny pre identifikované a vyhodnotené typy krajiny“.

Teoreticko-metodické východiská

Ako prejav nového prístupu v oblasti medzinárodných dohôd je EDoK považovaný za „dohovor patriaci ľuďom“, pretože na rozdiel od vedeckého definovania krajiny, dáva veľký dôraz na jej vnímanie obyvateľmi. Aj dnes už máme rôzne metodické prístupy, ktoré hodnotia atraktivitu, vizuálnu kvalitu, krajinný obraz, charakteristický vzhľad krajiny, krajinnú scenériu a ďalšie vlastnosti vyjadrujúce kvalitu krajiny na základe určitej kombinácie objektívne merateľných ukazovateľov a zistení o subjektívnom vnímaní jej hodnôt rôznymi cieľovými skupinami (Jančura, 2010; Jančura, Daniš, 2008; Salašová, 2007; Petluš, 2005; Drdoš, 1995). Definovanie cieľovej kvality krajiny však vyžaduje nový prístup, keďže sa nehodnotí iba súčasný stav jej kvality, ale hľadá sa vyjadrenie želaného/cieľového stavu krajiny s prihliadnutím na vyjadrenie miestnych obyvateľov a ďalších dotknutých a zainteresovaných skupín- stakeholderov (Kozová et. al, 2010). Práve táto myšlienka je nosným pilierom ďalšieho vedeckého pokračovania predkladaných výsledkov sociologického prieskumu.

Z dôvodu získania komplexnejšieho pohľadu a možnosti komparácie získaných údajov tento prieskum pozostáva z dvoch krokov:

1. voľné (semi-štruktúrálné) rozhovory s vybranou vzorkou obyvateľstva: respondentmi budú tzv. kľúčoví stakeholderi (starostovia obcí, zástupcovia VÚC, zástupcovia ŠOP, vodári, poľnohospodári, lesníci atď.). Rozhovor sa bude pridrižovať vopred stanovených otázok, resp. okruhov, v rámci rozhovoru budú kladené ešte dodatočné otázky vyplývajúce z podaných informácií. Ich vyhodnotenie bude založené na detailnom spracovaní každej odpovede za účelom dosiahnutia hĺbkových (kvalitatívnych) názorov na stanovenú problematiku.

2. širší (kvantitatívny) dotazníkový prieskum s miestnymi obyvateľmi: základnou štatistickou jednotkou sú obyvatelia mesta Skalica a príľahých obcí patriacich do okresu Skalica. Práve výsledkom kvantitatívneho dotazníkového prieskumu sa v príspevku ďalej venujeme.

Realizácia výskumného modulu “Hodnotenie cieľovej kvality krajiny” predstavuje komplexnejší pokus o zmapovanie názorov a postojov obyvateľov okresu Skalica ku životnému prostrediu. Kvantitatívny dotazníkový prieskum je orientovaný na hodnotenie vzťahu respondentov ku krajine, v ktorej žijú a ktorej sú spolutvorcom. Výskumu sa zúčastnilo celkovo 143 respondentov žijúcich v okrese Skalica. Jednotlivé položky dotazníkov sme pripravovali podľa štandardizovaných dotazníkov a metodológie autorov Gavora (1997,1999, 2003), Švec (1998, 2002). Celý dotazník pozostáva z dvoch hlavných okruhov - prvá časť otázok (otázky č. 1.-6.) nám poskytuje faktografické údaje o respondentovi (pohlavie, vek, pracovný status, najvyššie dosiahnuté vzdelanie, dĺžka života v spomínanom území). Druhá časť (otázky č. 7.-16.) sa zameriava na zisťovanie osobného vzťahu dotazovaných ku krajine, v ktorej žijú. Pre zvýšenie záujmu a udržanie pozornosti respondenta pri vyplňaní dotazníka sme zvolili vyššiu variabilitu otázok, čiže sme použili otázky:

A) uzavreté - ponúkajú hotové alternatívne odpovede. Úlohou respondenta je vybrať (zaznačiť, podčiarknuť, zakrúžkovať) vhodnú odpoveď.

“Podľa Vášho názoru do akej miery sú uvedené subjekty aktívne v starostlivosti o krajinu vašej obce/regiónu?”

“Ako sa Vy osobne zapájate do zveľaďovania o krajinu, v ktorej žijete?”

“Aké sú podľa Vás hlavné výhody života v danom regióne?”

“Aké by mali byť podľa Vás základné princípy manažmentu krajiny v danom území?”

“V prípade, ak ste v predchádzajúcej otázke zvolili jednu z možností b),c),d),e),f), uveďte na úkor čoho má narastať Vami vybraná plocha.”

B) polouzavreté - kedy pri výbere odpovede zo zoznamu žiadame i o konkrétne zdôvodnenie výberu odpovede :

“Ako hodnotíte kvalitu životného prostredia vo Vašom okolí?”

C) otvorené otázky - ktoré nevnučujú odpoveď a neobmedzujú opýtaného. Otvorené otázky dávajú respondentovi voľnosť pri odpovedi. Sú zdrojom nových alebo neznámych údajov, respondent môže slobodne vyjadriť svoj názor či vedomosť:

“Čo si predstavujete pod pojmom cieľová kvalita krajiny?”

“Aké faktory (perspektívy/danosti) podporujú rozvoj regiónu, v ktorom žijete?”

“Aké pozitívne prvky (kultúrne a historické pamiatky, chránené územia a pod.) sa vyskytujú vo Vašom okolí?”

“Aké sú najvýznamnejšie problémy vo Vašom okolí (všeobecne)?”

Pri spracovaní a vyhodnocovaní získaných výsledkov sme aplikovali štandardné štatistické metódy, akými sú percentuálne spracovanie výsledkov, stredné hodnoty (aritmetický priemer, medián, modus), miery variability (rozptyl), priradovanie koeficientov jednotlivým škálam odpovedí (Gavora, 1997). Jednotlivé výsledky sú premietnuté v tabuľkách a grafoch.

Pre lepšie pochopenie odpovedí respondentov a ich súvislostí sa v krátkosti venujeme i stručnému popisu záujmového územia. Okres Skalica sa nachádza v západnom cípe Slovenskej republiky. Rozprestiera sa medzi tokom Moravy a chrbtom Bielych Karpát. Rieka Morava vymedzuje hranicu s Českou republikou. Väčšinu územia pokrýva Záhorská nížina, celok Chvojnickej pahorkatiny. Podnebie patrí do teplej oblasti, klimatický okrsk mierne teplý, mierne suchý, s miernou zimou a výskytom silnejších vetrov. Okres Skalica má charakter priemyselno-poľnohospodárskej krajiny a jeho prevažná časť je využívaná na poľnohospodársku výrobu a lesné hospodárstvo. Priaznivé podmienky sú pre rozvoj vinohradníctva, ktoré tu má dlhú tradíciu. Celoročné rekreačné možnosti poskytuje najmä rekreačné stredisko Zlatnícka dolina na úpätí Bielych Karpát a vnútrozemská vodná cesta Baťov kanál s možnosťou výletných plavieb z prístavu v Skalici. Zaujímavým turistickým cieľom je i samotné mesto Skalica s množstvom historických budov a kostolov a Holíčsky kaštieľ. Dopravná poloha okresu má

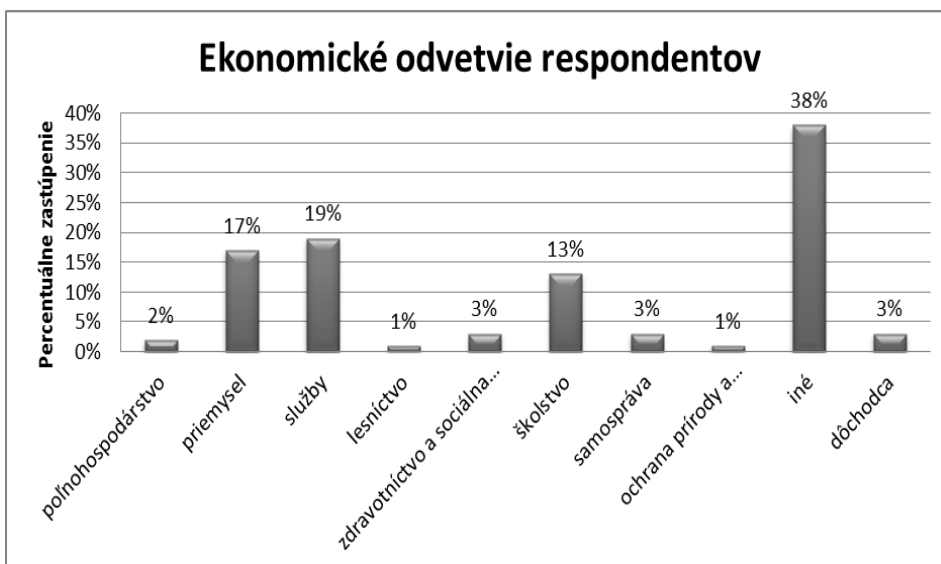
tranzitný charakter nadregionálneho významu (prihraničná poloha je tu využívaná prostredníctvom 3 cestných priechodov, 2 železničných a 2 riečnych). Z hľadiska ekonomicko-sociálneho rozvoja patrí okres v rámci Slovenskej republiky vo viacerých oblastiach medzi nadpriemerné. Rozhodujúcu úlohu tu zohráva blízkosť hlavného mesta Bratislavy, kde majú obyvatelia možnosť ekonomicky sa zabezpečiť prácou. Rovnako tak veľa obyvateľov okresu Skalica je zamestnaných v Čechách, prípadne v Rakúsku. Kvalita jednotlivých zložiek životného prostredia ohrozených stresovými faktormi je v porovnaní s ostatnými okresmi Slovenska hodnotená veľmi priaznivo.

Výsledky

Výsledky sociologického prieskumu uskutočneného v období september 2012/ máj 2013 uvádzame formou krátkej analýzy odpovedí respondentov na jednotlivé otázky dotazníka.

Z celkového sledovaného súboru 143 respondentov sa prieskumu zúčastnilo 65 mužov (45%) a 78 žien (55%). Vek respondentov sa pohyboval v rozpätí od 18 do 60 rokov, kedy jednoznačne najväčšie zastúpenie mala veková kategória 18 – 30 rokov (85 vyplnených dotazníkov čo predstavovalo až 59% z celkového počtu), nasledovala veková kategória 31 – 40 (38 dotazníkov = 27%). Ekonomické odvetvie a pracovný status všetkých 143 respondentov uvádzame v nasledujúcom grafe.

Graf 1: Percentuálne zastúpenie jednotlivých pracovných odvetví respondentov

Najfrekvencovanejšie najvyššie dosiahnuté vzdelanie vo výskumnej vzorke bolo stredné s maturitou (53%), nasledovalo vysokoškolské (41%), stredné bez maturity (6%). Drvivá väčšina opýtaných žije v spomínanom území viac ako 21 rokov (66% respondentov), 24% žije v okrese Skalica v rozpätí rokov 6 – 20, len 10% žije v záujmovom území menej ako 5 rokov.

Zámerom prvej otvorenej otázky okruhu dotýkajúceho sa charakteristiky krajiny a vzťahu respondentov k nej bolo zistiť, čo si respondenti predstavujú pod pojmom cieľová kvalita krajiny. Vzhľadom ku skutočnosti, že otázka je otvoreným typom, dali sme respondentom možnosť vyjadriť sa bez vnucovania odpovede. Najčastejšie respondentom tento pojem evokuje spätosť s *kvalitou a úrovňou životného prostredia* (vyše 41%). 16,1% sa ku danej problematike vyjadrilo správne a to odpoveďami typu: *výsledná kvalita životného prostredia po uspokojení potrieb obyvateľov, rovnováha medzi potrebami obyvateľov a potenciálom ekosystémov krajiny*. Ďalšie odpovede sa týkali najmä *dosiahnutiu úrovne kvality životného prostredia organizáciami, ktoré sa danou tematikou zaoberajú, legislatívy, prospechu obyvateľov v zmysle pracovných príležitostí, úrovne života, podpory rozvoja regiónu*. Až 29% opýtaných sa ku otázke nevedelo vyjadriť vôbec.

Kvalitu životného prostredia v spomínanom regióne okresu Skalica až 76% respondentov hodnotilo skôr pozitívne ako negatívne, prípadne rovnako pozitívne ako negatívne. Ani jeden z opýtaných respondentov nehodnotil kvalitu životného prostredia v danom prostredí negatívne. Na základe získaných údajov sa nám týmto potvrdila hypotéza, že väčšina obyvateľov spomínaného okresu si uvedomuje a vníma priaznivý stav kvality krajiny v tomto území.

Na to aby daný región prosperoval a rozvíjal sa potrebujeme v riešenom území dostatok aktívnych občanov, organizácií a subjektov. Hodnotenia aktivity uvedených subjektov a organizácií v starostlivosti o krajinu obce/regiónu uvádzame pre lepšiu prehľadnosť v nasledujúcej tabuľke.

Tab. 1: Zapojenie uvedených subjektov do starostlivosti o krajinu v okrese Skalica

Z uvedených výsledkov v tabuľke vyplýva, že za najaktívnejšiu organizáciu z uvedených respondenti považujú mestský prípadne obecný úrad. Naopak politické strany a hnutia sa podľa opýtaných nezapájajú do diania v okrese. Treba tiež poukázať na fakt, že samotní obyvatelia svoju aktivitu hodnotia rovnako aktívne ako pasívne (42% respondentov). Vyšší počet odpovedí "neviem" sa objavili pri ochranárskych združeníach a cirkvi.

Vzhľadom ku skutočnosti, že Európsky dohovor o krajine poukazuje na nevyhnutnosť zapájania širokej verejnosti do rozhodovacieho procesu a do starostlivosti o krajinu, snažili sme sa v ďalšej otázke získať prehľad aktivít, ktorými sa opýtaní zapájajú do zveľaďovania o krajinu, v ktorej žijú. Medzi najfrekvencovanejšie odpovede patrí starostlivosť v okolí obydlija formou okrasnej záhradky, ekologická forma hospodárenia, ale aj výchova a vzdelávacia činnosť. Až 16% opýtaných sa nezapája do procesu starostlivosti o krajinu.

Perspektívy rozvoja regiónu vidia respondenti najmä v rozvoji cestovného ruchu, prírodnom potenciály- predovšetkým geografická poloha a vhodné klimatické podmienky. S tým súvisiaci i rozvoj poľnohospodárstva a priemyslu, vinohradníckych oblastí, ktoré majú dlhodobú tradíciu. Ako ďalšie pozitívum treba spomenúť i blízkosť hlavného mesta a lokalizáciu regiónu na hranici s Rakúskom a Českou republikou (záujem zahraničných investorov a dostatok pracovných miest či už v hlavnom meste alebo v zahraničí). 4,2% opýtaných nevidí žiadnu perspektívu rozvoja regiónu.

Tab. 2: Vnimanie pozitívnych prvkov ako rozvojových faktorov regiónu respondentami (vyjadrené počtom odpovedí)

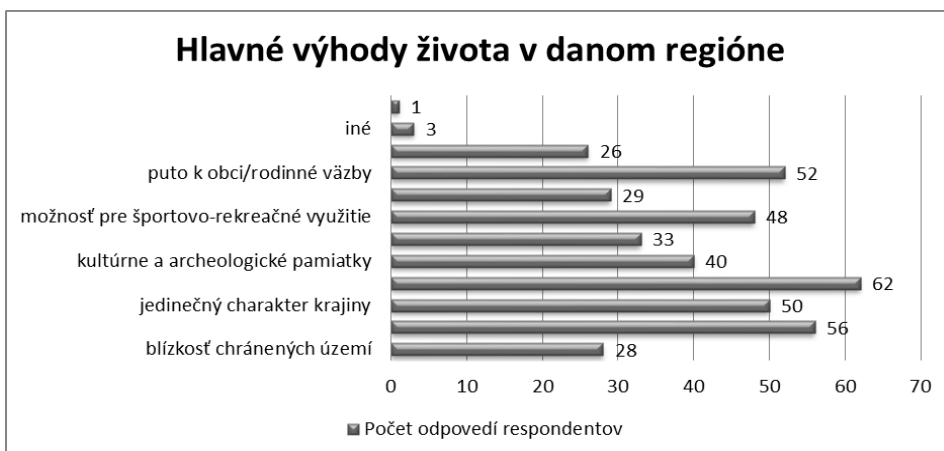
Chránené územia okresu Skalica	počet odpovedí
CHA Budkovianske rybníky	0
CHA Štepnické rameno	2
CHA Vodná nádrž Petrova Ves	2
CHKO Biele Karpaty	18
CHVÚ Adamovské jazerá	4
PP Chropovská strž	2
PP Chvojnica	3
PP Ivánske rameno	1
PP Kátovské rameno	2
PP Raková	0
PR Šmatľavé uhlisko	5
PR Veterník	9

Kultúrne pamiatky okresu Skalica	počet odpovedí
Barokový žrebčín v Kopčanoch	9
Dom kultúry D. Jurkoviča Skalica	2
Historické pamiatky mesta Skalica (všeobecne)	38
Holíčsky zámok	26
Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch	9
Rotunda sv. Juraja v Skalici	26
Veterný mlyn v Holíči	9

Treba pripomenúť, že v odpovediach dotazníka sa objavili i rekreačné oblasti Zlatnícka dolina a Baťov kanál, ktoré nie sú nijakým spôsobom legislatívne chránené, avšak obyvatelia ich vnímajú pozitívne a práve tieto dve lokality sú často navštevované ako domácimi obyvateľmi tak rovnako i turistami.

V ďalšej otázke týkajúcej sa kvality života sme sa snažili zistiť, čo považujú respondenti za hlavné výhody bytia a žitia v danom regióne, aký vzťah majú k tomuto územiu. Túto otázku sme zakomponovali do dotazníka z toho dôvodu, že si myslíme, že hlavné výhody života v regióne sú i merítkom kvality týchto sídiel. Jednotlivé odpovede sú premietnuté v grafe.

Graf 2: Výhody života v skúmanom regióne

Kvalitu životného prostredia regiónu výrazne ovplyvňujú environmentálne i neenvironmentálne problémy, ako sú (zoradené zostupne podľa frekvencie odpovedí) odpady a čierne skládky, poškodzovanie ŽP, vo väčšine obcí chýbajúca kanalizácia a vodovod, nedostatok pracovných miest priamo v regióne, korupcia, málo možností pre výstavbu, málo športových a spoločenských podujatí, nedostatok financií na skvalitnenie služieb a posilnenie infraštruktúry, zlá kvalita ciest a problém s neprispôsobivými

občanmi, nezaujímajú občanov o dianie v obci. Viac ako 24% opýtaných na danú otázku nemalo záujem odpovedať.

Posledným dôležitým celkom dotazníka bolo zapojenie širokej verejnosti do rozhodovacieho procesu, ako je to zakotvené i vo vyššie spomínanom Európskom dokumente o krajine. Preto sme posledné dve otázky orientovali na zistenie základných princípov manažmentu krajiny v danom území podľa želaní a odporúčaní respondentov. Z uvedených odpovedí je zrejmé ako sme už vyššie spomínali pri inej otázke, že obyvatelia mesta Skalice a príľahlých obcí sú spokojní so súčasným stavom využívania krajiny a tento stav by ponechali bez výrazných zmien v manažmente riešeného územia (16,7% opýtaných). Až 29,5% dotazovaných apelovalo na zachovanie, ochranu kultúrnych a historických pamiatok, chránených území, prípadne vyhlásenie nových. Tieto zistenia korešpondujú s odpoveďami otázky týkajúcej sa rozvoja regiónu, kedy ako hlavný faktor uvádzali respondenti podporu rozvoja cestovného ruchu v okrese Skalica. Relatívne častou odpoveďou v manažmentových opatreniach bol nárast plôch pre bytovú výstavbu na úkor poľnohospodárskej pôdy (11,2%), nárast športových a rekreačných plôch a možností na úkor lesných plôch (4,89%), ďalej na úkor poľnohospodárskej pôdy (4,89%) a rovnako tak i na úkor plôch výrobných prevádzok (4,89%).

Záver

Problémy súvisiace so životným prostredím už dávno prekročili hranice individuálneho života. Odosobnenie obyvateľov od prírodného prostredia, samotné životné prostredie sa stalo dôležitým spoločenským problémom a významnou politickou témou, čo viedlo ku vytvoreniu a ratifikácii viacerých dokumentov týkajúcich sa krajiny. Práve podpísaním Európskeho dohovoru o krajine sa zaväzujeme zapojiť širokú verejnosť do rozhodovacieho procesu. Doterajšie prezentované výsledky nášho sociologického prieskumu na modelovom území okresu Skalica predstavujú aktuálne názory a postoje na dôležité otázky týkajúce sa krajiny. Vo všeobecnosti možno z prieskumu skonštatovať uvedomelosť občanov okresu Skalica o aktuálnom priaznivom stave životného prostredia tohto územia a nevyhnutnosť udržania tohto stavu.

PodĎakovanie

Príspevok je výstupom za projekty VEGA 2/0117/13 Hodnotenie stavu a dynamiky biotopov s využitím modelovania a diaľkového prieskumu Zeme a VEGA 2/0120/12 Hodnotenie kvality životného prostredia vidieckych sídiel.

Literatúra

DRDOŠ, J., 1995: Krajinný obraz a jeho hodnotenie. Život. Prostredie, Vol. 29, No. 4, p. 202 – 205.

GAVORA, P., 1997: Výskumné metódy v pedagogike. UK, Bratislava, 198 s. ISBN 80-223-1173-1

GAVORA, P., 1999: Akí sú moji žiaci? Pedagogická diagnóza žiaka. Práca, Bratislava, 228 s. ISBN 80-7094-335-1

GAVORA, P., 2003: Adaptácia dotazníka interakčného štýlu učiteľa. Pedagogická Revue 52, 2: 148 – 159, ISSN 1335-1982

JANČURA, P. et al., 2010: Identifikácia a ochrana charakteristického vzhľadu krajiny. MŽP, SAŽP, TU Zvolen, 8pp.

JANČURA, P., DANIŠ, D., 2008: Charakteristický vzhľad krajiny. Život. Prostredie, Vol. 42, No. 2, p. 59 – 63.

KOZOVÁ, M. et al., 2010: Metodický postup spracovania typológie krajiny Slovenskej republiky. SAŽP, IALE-SK, Bratislava, 71pp.

PETLUŠ, P., 2005: Hodnotenie krajinného obrazu prostredníctvom krajinných segmentov. Acta Environmentalica Universitatis Comenianae, Bratislava, Vol. 13, č.1, p. 97 – 106. ISSN 1335-0285

SALAŠOVÁ, A., 2007: Hodnotenie krajinného rázu. Enviromagazín, č.1/2007, Bratislava, p. 10 – 11.

ŠVEC, Š. et al., 1998: Metodológia vied o výchove. Iris, Bratislava, 303 s. ISBN 80-88778-73-5

ŠVEC, Š., 2002a: Jazyk vied o výchove. Bratislava, 297 s. ISBN 80-968564-9-9

ŠVEC, Š., 2002b: Systémy empirickej mikroanalýzy a hodnotenia výučby. Pedagogická revue 53, 3: 121 – 139. ISSN 1335-1982